Az Isten-szerelem rétegei

Lackfi János: Van tüzed? Istenes versek.

Szent István Társulat, Budapest, 2019.

Lackfi János jelen kötete tematikus elv szerint válogat régi és új versek közül. Az alcímben olvasható „istenes" jelző hagyományos költészettörténeti kategóriát jelöl, ezt azonban ma már ritkán használják a költők és az irodalomtörténészek, és sokan talán elavultnak is tartják. Éppen ezért az alcím témamegjelölése bátor, sőt, provokatív gesztus egy kortárs szerzőtől: hiszen azt nyilvánítja ki ezzel, hogy az „istenes vers" nem valami ósdi irodalomtörténeti fogalom, hanem ma is élő beszédmód, illetve érvényes tematikus-műfaji kategória. Természetesen ahhoz, hogy valóban élő és érvényes lehessen, a műfajt meg kell újítani: erre a szép és nehéz feladatra vállalkozik ez a kötet.

A megújításnak két fontos feltétele van, a „mit" és a „hogyan": vagyis a megszólaltatott tartalom valóságossága és a költői nyelv ebből fakadó megújulása. Az első feltételt hitelességnek is nevezhetjük: az Istenről szóló beszéd hátterében valóságos és eleven Isten-tapasztalat kell, hogy álljon. Ha a tapasztalat nem valódi, nem saját vagy nem eleven, akkor a nyelv csak a hagyomány által felkínált formákat és paneleket működteti egészen a teljes kiüresedés határáig. Az ilyen beszéd, hiába „szól" Istenről, nem lesz hiteles. Mivel nem ad hírt saját és valóságos tapasztalatról, s ebből fakadóan a nyelvet sem újítja meg, az olvasónak az a kínos érzése támadhat, hogy a szó mögött nincsen semmi.

Ha azonban a tapasztalat eleven, valóságos és saját, akkor széttöri a nyelv szabott, hagyományos rendjét, és szükségszerűen új nyelvet teremt – ahogy láthatjuk ezt az Isten jelenlétében élő szentek, misztikusok és az Isten-tapasztalatukról hitelesen szólni tudó művészek alkotásaiban. Ha a tapasztalat valódi, akkor a szavak újra és újra elakadnak – ez mintegy a hitelesség védjegye. Az első és az utolsó szó mindig a csöndé lesz: a megszülető szavak ebből a csöndből érkeznek és oda is térnek vissza. A nyelv csak dadogva tud megszólalni, s csak körbeírni tudja a titkot – melyet nem tudunk megragadni, de erőterében járhatunk, mivel ez a titok ragad meg[1] és ölel körül bennünket.

Itt érkezünk el a második feltételhez, ami a költői nyelv megújulása. Isten-tapasztalásunk túl van a racionális gondolkodás és a fogalmi nyelv határain, túl a szavaink kompetenciáján, ezért az Istenről való beszéd mindig problematikus volt, és az is marad. A páli „tükör által homályosan" mezsgyéjében vándorolunk az „akkor majd Isten lesz minden mindenben" vágyott teljessége felé.

Az Istenről való beszéd hagyományos formái az érvelő beszéd (a teológia), a bölcselő beszéd (a filozófia) és az imádság. Az első kettő feltételezi a nyelvet (s jó esetben ott van a hátterében a tapasztalat is), a harmadik, az imádság viszont előbb-utóbb szükségszerűen hátrahagyja a nyelvet, de mindenképpen feltételezi a tapasztalatot – hiszen már nem Istenről, hanem Istenhez beszél – amíg beszél. Egy negyedik fajta beszédmód lehet a művészi nyelv, a költészet, amely – ahogy

[1] „Az »Isten« fogalma nem Isten megragadása – amellyel az ember hatalmába keríti a titkot –, hanem annak elfogadása, hogy bennünket ragad meg egy jelenlevő és ugyanakkor mindig el is rejtőző titok." Karl Rahner: *A hit alapjai*, Agapé, Szeged, 1998, 57.

a fenti gondolatmenetből kiderült – szintén nem él meg tapasztalat nélkül, azonban a nyelvet sem hagyhatja hátra. Költészet nincs nyelv nélkül, hiszen egyrészt ez alkotómunkája anyaga, másrészt pedig: az Úristen ugyan szavak nélkül is érti az imádságban felé forduló embert, az olvasó azonban csak a szavakból ért.

A tapasztalat tehát túlmutat a nyelv kompetenciáján, mégis szavakkal kell elmondani az elmondhatatlant – ebből fakad az a belső, termékeny feszültség és dinamika, ami miatt „istenes verset" írni minden időben igazi kihívás, de a 20–21. században fokozottan az. „Ki van téve ez az élmény annak […] – írja az Isten-tapasztalatról Karl Rahner –, hogy tudós teológiai vagy jámbor aszketikus beszéd rakódik rá. Mindez azonban csak azt bizonyítja, hogy vallásos életünk mélyebb rétegéért, Istenhez főződő kapcsolatunk igazi világáért újból és újból szabadságharcot kell vívnunk, ki kell azt ásnunk a rárakódások alól."[2]

Ennek a kihívásnak és küldetésnek Lackfi János nem először tesz eleget. A 2000-ben megjelent,[3] majd 2016-ban újra kiadott[4] *Öt seb* című kötet a rövid, aforizmatikus tömörségű szerepvers hagyományát mozgásba hozva beszél az Isten-tapasztalatról öt szent fiktív monológjain keresztül, szó és csönd határán. A kötet versei a történelmi időbe ágyazódott állóképek, melyekben a megszólalók belső útjai úgy rajzolódnak ki, hogy egyben az adott szent portréját is megalkotják. Mivel a könyv témája a külső, tárgyias észleletekben tükröződő lelki út s az itt megnyilatkozó Isten, a szövegek a szemlélődő ima és életmód, illetve a misztikus tapasztalat gazdag – itt elsősorban szerzetesi – lelkiségi hagyományához kapcsolódnak. Csönd, mozdulatlanság, fénybe forduló figyelem: a kötet rövid szövegeit olvasva mintha fehér falakra függesztett ikonokat néznénk a könyv lapjainak tiszta, üres keretében. A versgyűjtemény műfajilag annyira egységes, hogy az öt ciklusra oszlott rövidversek sora egyetlen műalkotásnak is tekinthető.

Míg az *Öt seb* műfaji és tematikus szempontból is kuriózum, s mint ilyen, szigetszerű jelenség Lackfi János lírai életművén belül, addig a *Van tüzed?* nagyon is szervesen illeszkedik, ezer szállal kapcsolódik e költészet egészéhez.[5] Éppen ezért műfajait, formáit, beszédmódjait, sőt, témáit tekintve is – az *Öt seb* homogenitásához képest – heterogén, az előző kötet állóképszerűségéhez képest pedig igencsak mozgalmas.

Ez a könyv elsősorban attól lesz izgalmas olvasmány, hogy nem azt nyújtja, amit a tematikus és műfajt jelölő alcím alapján várunk. Több szinten is kizökkenti az olvasót az elvárásaiból – úgy is mondhatnánk, hogy felébreszti, sőt, időnként provokálja, hecceli, nagyobb tudatosságra serkentgeti. Ha az *Öt seb* kötet az Isten jelenlétében hazataláló, benne elnyugvó és a Lélekben megpihenő embert ábrázolja, akkor a *Van tüzed?* éppen fordítva: a Lélek mozgalmas működését mutatja az emberben. Azt, ahogyan az Isten munkálkodik bennünk, ahogy átalakítja azt, akiben lakást vesz, ahogy megváltoztatja a tekintetét, amivel a világra néz, s ahogy tekintetén keresztül átformálja a világot:

---

[2] Karl Rahner: *Hit, szeretet, remény*, Egyházfórum, Budapest, 1991, 108.

[3] Lackfi János: *Öt seb,* Belvárosi Könyvkiadó, Budapest, 2000.

[4] Lackfi János: *Öt seb,* Szent István Társulat, Budapest, 2016.

[5] Lackfi János költészetéről viszonylag teljes képet a 2016-ban kiadott gyűjteményes verseskötetből nyerhetünk: Lackfi János: *Szóvihar. Összegyűjtött versek (1988–2003)*, Helikon, Budapest, 2016.

„Ahogyan Isten mibennünk
szöszmötöl, vackolódik,
megmunkálja a világot,
[…] ahogyan Isten
mibennünk felpattint
nedves rügyeket, bársony
szemhéjakat, feltár titkokat,
szunnyadó teléreket,
kagylók izzadmányos kincsét,
felhőrongyok közt jég-göcsörtté
fagylalódott napkorongot."
(Ahogyan Isten)

A kötet játékosan ironikus címe is *(Van tüzed?)* egyrészt a tűzzel és széllel ábrázolt Szentlélekre, a minden létezőt és élőt átjáró, betöltő és megelevenítő lélekre utal, másrészt arra a szeretetre, amivel az Isten szereti az embert – amit a misztikus szerzők ugyancsak lánghoz, tűzhöz hasonlítanak –, s amivel az ember viszontszereti az Istent. A cím erre az utóbbira kérdez rá provokatív nyíltsággal: Van tüzed? Van kapcsolatod életed forrásával, Istennel? Be tudod fogadni a szeretetét? Van benned szeretet iránta? Tudsz még szeretni? Eleven benned a lélek?

De hogyan is működik az emberben a Lélek/a lélek (nagy- és kisbetűvel) – mint harmadik isteni személy és mint az emberben élő isteni? Honnan lehet őt felismerni? A lélek az örök változás és mozgás – ezért is ábrázolják széllel –, amely mindig újra és újra kimozdítja az embert a megszokásból, a merevségből és dermedtségből, az elképzelt életünkkel szemben támasztott elvárásokból. Viszont amerre a lélek mozdít, az mindig a valóságos élet iránya, akkor is, ha ez nem látszik rögtön: a lélek mutatja meg, hogy az élet mindig más, mint ahogy elképzeljük.[6] A lélek tehát eleven ségben, rugalmasságban, éberségben tart, éppen azért, mert mindig kiszámíthatatlan, mindig meglepetést okoz. Megtanít a belső szabadságra: a valóság elfogadására, de a hitre is abban, hogy ez a valóság nem determinált, hanem folyamatosan keletkezik és változik,[7] s ezért a csoda is a valóság tartozéka. „A szél ott fúj, ahol akar. Hallod a zúgását, de nem tudod, honnan jön, és hová megy. Így van mindaz, aki a Lélektől született."[8] A lélek alapozza meg a reményt: mert amíg lehetséges a változás, addig a remény is él. A lélek egyfelől a bennünk élő nyitottság, másfelől és a bennünk élő legszemélyesebb: az a pont az emberben, ahol a legmélyebben és legmaradandóbban önmaga.[9] A lélekből fakad az elevenségünk és az a derű, amely független az éppen aktuális történésektől. A lélek megfoghatatlan, határtalan és örökkévaló,[10] Mustó Péter atya szép megfogalmazásával élve: „nem lehet kárt tenni benne. Csak akadályozni lehet, mint a fényt."[11]

---

[6] Mustó Péter: *Ahol otthon vagy*, Jezsuita Kiadó, Budapest, 2017, 141.
[7] Mustó Péter: A lélekről, *Vigilia* 84 (2019/2) 138.
[8] Vö. Jn 3,7–8.
[9] Mustó Péter: *A lélekről*, i. m., 137.
[10] Vö. Mustó Péter: *Ahol otthon vagy,* i. m., 65–78; Mustó Péter: *A lélekről*, i. m., 137–139.
[11] Mustó Péter: *Ahol otthon vagy,* i. m., 67.

Az élet tehát, amelyben a lélek működik, éppen olyan mozgalmas és változékony, rejtőzködő és kiszámíthatatlan,[12] játékos és mindig újra meglepetést okozó, mint ez a verseskötet, amit most a kezünkben tartunk. Innen nézne a könyv alcíme is („Istenes versek") – máris szétrobbantva az irodalomtörténeti fogalom megszokott értelmét – új jelentéssel telítődik. Az „-s" képző ugyanis eredendően a valamivel való ellátottság kifejezője a nyelvünkben. Az „Istenes versek" szókapcsolat ennek tükrében azt jelenti, hogy a versek, illetve a versekben megjelenő emberi élet az Istennel való „ellátottság", az Istennel való „telítettség" állapotában van, teológiai műszóval élve: kegyelmi állapotban, amit a Biblia Lélekkel való elteltségnek is nevez.[13] Ebben a könyvben az Isten-tapasztalat eleven valóság, de a figyelem fókusza nem közvetlenül a tapasztalat időn kívüli gyújtópontjára fókuszál, ahogy az *Öt seb* című kötet, hanem magára az életre – arra az életre, ami ebből a tapasztalatból forrásozik. Vagyis a versek az Isten-kapcsolatról szólnak, s arról, hogy hogyan zajlik az élet, mi mindenre nyílik rá a tekintet, mi és hogyan értelmeződik át (vagy eleve máshogy), mi minden változik meg, mi minden működik, aminek pedig nem lehetne, s egyáltalán: hogyan omlik le minden klisé, minden közhely és sztereotípia, ha ez az Isten-kapcsolat eleven – ha a lélek eleven bennünk.

A lélek az irodalmi műfajhagyomány „állóvizét" is felkavarja.[14] Az „istenes vers" szokott nyelvezetét a kötet már azáltal megújítja, hogy a kérő, hálaadó és dicsőítő imán alapuló vagy az Istenről elmélkedő hagyományos műfajokhoz képest sokkal többféle beszédmódot, szövegformát használ, s magát a tárgyat is többféle szemszögből közelíti meg. Az „istenes vers" kategória ennek köszönhetően kitágul: a lírai műveknek a szokottnál sokkal szélesebb és heterogénebb skáláját foglalja magába.

Az irodalmi hagyomány „vizének felkavarása" régit és újat egyaránt előhoz. A heterogén versanyagot ciklusok rendezik, méghozzá részben műfaji, részben pedig egy gondolati ív logikája szerint. A negyedik és a hatodik ciklust *(Az idő ura, Vadonatúj zsoltárok)* a kötetlen formák uralják, elsősorban az élőbeszédszerű, hosszúsoros szabadvers. Erre a szövegcsoportra a versanyag egészéhez képest fokozottan jellemző a drámaiság, az ironikus hangvétel, illetve a monológszerűség. Ezek a versek tekinthetők a leginkább „kortárs", a leginkább „mai" költeményeknek nemcsak ironikusan provokatív beszédmódjuk, hanem aktuális, közbeszédben jelenlévő témáik miatt is. Ezzel a verstípussal a szerző egy egészen új műfajt teremt az „istenes vers" kategórián belül – amely hagyományosan inkább az örök igazságokkal foglalkozik, s nem a múlékonyváltozó, ám mindenkori viszonyulásainkkal mégis érvényesen szembesítő aktualitásokkal. Az istenes versek beszédmódjára tradicionálisan jellemző pátoszt az irónia váltja fel, ez az irónia azonban sajátosan meghitt, és különös módon a pátosz sem oldódik fel teljesen az iróniában, vagyis korántsem tűnik el – erre a későbbiekben még visszatérek.

A harmadik és az ötödik ciklust *(Dalolós, Énekek éneklője)* egyrészt a kötött versforma uralja, másrészt az „istenes vers" irodalmi hagyományához való kapcsolódás. A Bibliától elkezdve, a középkori himnuszköltészeten, régi magyar szerzőkön és az avantgárd expresszionizmuson át

[12] Lásd Jézus szavait Nikodémushoz: „Ne csodálkozzál, ha azt mondtam neked: újra kell születnetek. A szél ott fúj, ahol akar. Hallod a zúgását, de nem tudod, honnan jön, és hová megy. Ez áll mindarra, aki a lélektől született" Jn 3,7–8.

[13] Lásd például az Újszövetségi Szentírásban a Mária és Zakariás hálaimáit bevezető szövegrészeket: Lk 1,41; Lk 1,67.

[14] Vö. Jn 5,4.

egészen József Attiláig és Weöres Sándorig ível ez a költői tradíció, amelyet a versek sokféle módon idéznek fel és használnak. Ebben a szövegcsoportban tanúi lehetünk annak, ahogy a hagyomány élővé válik – az átiratok a régi szerzők hitelességére, „modernségére, a régi versek örökérvényű mivoltára mutatnak rá azzal, ahogy átemelik őket a kortárs költői beszédbe. Tanúi lehetünk e két ciklusban – különösen a *Dalolós*ban – az alkalmi vers megújításának is a karácsony ünnepköréhez kötődő költeményekben. A versek a dalszerű, mondókaszerű kompozíciókon kívül a zenei hatásra építő, ritmikus kötött versnek még igen sokféle formáját vonultatják fel, hangvételükre pedig ugyancsak jellemző az a „meghitt irónia", ami a szabadverseket is jellemezte.

Az élőbeszédszerű szabadversek és a hagyományt megújító, dalszerű kötött versek szövegcsoportjára egyaránt jellemző egyfajta kollektív tudat, a közösséghez tartozás tudata, illetve időnként a közösség képviselete is, de nem a szokott módon. E kötet szerzőjének kimondatlan előfeltevése, hogy az Istennel, vallással, egyházi-társadalmi közügyekkel kapcsolatos témák érdeklődésre tartanak számot – nemcsak a vallásos közösségen belül, hanem azon kívül is. Azzal, hogy ezeket a témákat a kortárs költészet részévé teszi – friss és szokatlan módon beszélve róluk –, a szerző az istenes vers műfaját tulajdonképpen visszaemeli oda, ahol a műfaj kezdeteinek korában a helye volt: a közbeszédbe. Ezáltal pedig szembe megy azzal a régóta tartó divattal, lassan egy évszázados tendenciával, amely ezt a diskurzust a magánélet személyes és intim területére rekesztette – és rekesztené ma is – vissza.[15]

A kötet utolsó négy (3–6.) ciklusa tehát az Isten-kapcsolatot mint közérdekű témát tárja az olvasó elé, s kimondatlanul apellál egy – az olvasóval közös – tapasztalati horizontra. Ennek a horizontnak nemcsak a megszólított Úrral való, hétköznapi létezést is átjáró, bizalomteli kontaktus vagy a teremtett világ mélységes szeretete a része, hanem ugyanúgy része a kétely, az értetlenség, az önironikus háborgás vagy a kétségbeesésig fokozódó szégyen és bűntudat is. A horizontot tovább szélesíti az is, hogy a kötet szerepverseiben – a repülőtéri poggyászcsomagolótól plébános atyákon és Andrej Rubljovon át Szent Kristófig – igen sokféle ember szólal meg. Az olvasóval közösnek tételezett tapasztalati horizont így észrevétlenül kitágul, kinyílik, befogadóvá válik: a versek „mi"-jébe mindenki beletartozik, senki sincs belőle kizárva – feltételezve, hogy létünk forrásáról, Istenről – vallási hovatartozástól, neveltetéstől és képzettségtől függetlenül – mindannyiunknak van tapasztalata.[16] A szerző egyetemes emberi tapasztalatra apellál tehát, de

[15] Lackfi János ennek kapcsán egy interjúban a következőket mondja: „Nem lehet róla [a hitről] beszélgetni, vitatkozni, pontosabban fogalmazva: az egyházhű hitet írástudóink nem tekintik vitaalapnak. A cinizmus vagy az elutasító közöny éppen a dologról való beszédet teszi lehetetlenné. Előhív belőlem egy reflexet: a titok avatatlanok előli megőrzésének benső kötelességét." Műszaki leírás a kimondhatatlanhoz. Beszélgetés Lackfi Jánossal (Papp Endre interjúja), *Hitel* (2000/1) 52.

[16] Ezt az egyetemes emberi tapasztalatot a teológia transzcendentális tapasztalatnak nevezi, mely megelőzi – és megalapozza – az Istenről való beszédet és gondolkodást. A következőket írja erről Karl Rahner: „Most, amikor őróla [Istenről] beszélünk, most sem tehetünk mást, mint hogy szavakba foglaljuk mondanivalónkat, megfogalmazzuk, mit is jelent az »Isten« szó, tudatosan gondolkodunk létéről. Mindez nem jelentéktelen, mégis csupán másodlagos rétege hozzá fűződő viszonyunknak. Lelkünk, szellemünk él ugyanis, még mielőtt értelmesen gondolkodni kezdenénk. Ez a lélekmélység nyitott a felfoghatatlanra és a végte-

erről nem a „bennfentesek" nyelvén beszél (vagyis nem egy vallásos közösség „szakzsargonját" használja), s ez az egyik oka annak, hogy a kötet mindenkihez tud szólni, s jó eséllyel nem lesz rétegolvasmány.

Itt érkeztünk el annak a kérdésnek a megválaszolásához, hogy mi is ennek a kötetnek a titka? Hogy tud a versek hangja egyszerre ironikus és meghitt lenni? Hogyan képes hitelesen megszólaltatni a pátoszt? Hogy tud úgy személyes, benső tapasztalatot közvetíteni, hogy az mégis mindenkihez szóljon?

A titok, az összeférő ellentmondások kulcsa a nézőpont. Ezekben a versekben egy sajátos és szokatlan nézőpont teremtődik meg, amely valamiképpen egyszerre van kívül is és belül is azon a világnézeti és életszemléleti horizonton, amelyet egyszerűen vallásos közösségnek vagy egyháznak is nevezhetünk. Iróniája minden esetben önirónia, személyes és kollektív értelemben is: vagyis ha kritikát fogalmaz meg, azt mindig magával szemben vagy a saját közösségével szemben teszi. Ez az irónia sosem ítélkező, mindig megértő, de nagyon is határozott, vagyis nem megengedő, nem „langyos". Az irónia esztétikai minősége távolságot, így kívülállást is jelent, ez a távolság azonban itt nem a megszólaltatott figurától való elhatárolódást szolgálja, hanem a külső nézőpontból való rálátást és ráláttatást, amelynek célja a szembesítés – saját magunkkal. Amikor a szerepversek monológja bemutat, „kihangosít" egy álláspontot, annak belső ellentmondásaira látunk rá – egyszerre kívülről és belülről. A „belül maradás" fontos összetevője a már említett ítéletmentességen, megértésen és meghittségen kívül a humor, amely ugyanúgy, mint az irónia, rálátást eredményez, viszont úgy választ le saját téves magatartásformáinkról, megrögzött ítéleteinkről, hogy közben nem elrettent, hanem megnevettet. Amikor az olvasó felismeri, hogy saját magán nevet, a nagy komédiák katarzisát élheti át. Ennek egyik leghatásosabb példája *A hajlékkészítés zsoltára* vagy *A sajtóérzékeny pápa-paradigma* című vers.

A 3–6. ciklus kollektív, „közérdekű" személyességéhez képest az 1–2. ciklus (*Hogy fájjon; Hálaének*) individuálisabb, sőt, intim módon személyes hangja a magánélet szférájába vezet át. Míg a kötet utolsó négy ciklusa az Isten-kapcsolatot a „Te és mi" szemszögéből láttatja, addig az első kettő a „Te és én" nézőpontjából. Ez a sorrend mutatja, hogy a kollektív a személyesre épül, vagyis az Istenről szóló közbeszéd csak akkor lehet hiteles, ha a személy síkján bensőséges Isten-kapcsolat alapozza meg – és előzi meg időben, ahogy ebben a kötetben is.

A 2. ciklus címében megjelenő hála egyetemes: hála az életért, de ez az élet nemcsak a saját élet, hanem a társ és a gyerekek élete, az egész teremtett világ élete, elsősorban pedig *maga az élet*. A hála jelentőségét és gyógyító erejét a jelen teljesítményorientált, jóléti-fogyasztói társadalmaiban nem lehet eléggé hangsúlyozni. Aki ugyanis hálás, annak a tekintete nem arra irányul, amije hiányzik, hanem arra, amije *van*. Aki hálás, az ennek köszönhetően a valóságban gyökerezik, azaz jelen van az élete mindenkori valóságában, mert nem szakítják ki abból beteljesületlen elvárásai. Aki hálás, az mindig közel van a földhöz, vagyis alázatos: mivel tudja, hogy mindazt, amije van, valaki másnak köszönheti. Aki hálás, az egyben szabad is, mert azt, amit az élete során kap, nem birtokolni, hanem ajándékként elfogadni vágyik. A hálás tekintet ilyen módon képes meggyógyítani maga körül a folyton nyugtalan és elégedetlen, valóságvesztett világot. Az a gyógyulás nyomán megjelenő új életmiliő pedig, ami a *Hálaének* ciklusban

lenre. Szellemiségünk eredendően ráirányul a transzcendens valóságra, még mielőtt képes lenne azt szavakba foglalni." Karl Rahner: Isten megtapasztalásáról, in Karl Rahner: *Hit, szeretet, remény,* i. m., 105.

megjelenik, nem a súlytalan idill, hanem az üdítően valóságos élet, amely egyszerre van föld- és égközelben.

A ciklus szerelmes versei – a lírai tradícióban rendhagyó módon – nem az udvarlás szakaszában, hanem a házasság, mégpedig egy hosszú ideje tartó életközösség erőterében születnek. Szembe megy a mai „trendekkel" az is, hogy ez a házasság, ahogy a versekből kiderül, jó házasság. A hitvesi kapcsolat és a mindig megújuló szerelem viszont nem azért működik, mert eleve problémamentes és idilli, vagy mert a megújulás olyan egyszerű volna, hanem azért, mert az egymást szeretők képesek megengedni a másik szabadságát, vagyis azt, hogy a másik életében, lényében és magában a kapcsolatban is a lélek működjön a maga rejtélyes és kiszámíthatatlan törvényei szerint, ne pedig az egymással szemben támasztott elvárások. Ez a megengedés és szabadság tükröződik a *Gátszakadás,* a József Attila *A hetedik* című versét újragondoló *Hány asszony lakik kedvesemben*?, a *Hálaének* és a *Zsoltáros* című szövegekben. A ciklus összes versét jellemző meghittség, rácsodálkozás és játékosság mellett a *Zsoltáros* emelkedett szépségét éppen a megejtően őszinte önkritika és önirónia adja:

„Add, hogy rá ne telepedjek
rettentő önzésemben,
ki ne pusztítsam, mint a kertben
feledett lavór az alatta elsatnyult füvet,
hagyjam lélegzethez jutni,
ne csörtessek érzéketlenül előre,
ne csapódjanak arcába
a kezemből kiszabaduló tüskés indák,
hanem észrevétlenül elhajlítsam
útjából az ágakat,
elgördítsem az akadályokat,
hogy ne ejtsek rajta véletlenül sem sebet,
hogy ne őrizgessek semmi véletlenül ejtett sebet,
hogy ne essek a meddő versengés vétkébe,
hogy ne akarjak mindig okosabb lenni,
hogy szabadon engedjem,
mint egy madarat,
és szabadnak várjam vissza,
mint egy madarat."

A kötet hat ciklusának rendjéből kirajzolódik egy olyan gondolati ív, amely Isten és ember kapcsolatának dinamikáját az ember oldaláról világítja meg – választ adva arra, hogy mi mozgatja az embert Isten felé, mi vonzza hozzá. Az Isten-keresés és az Istennel élt élet mozgatórugója ebben a kötetben az azonosulás és az egyesülés vágya. Ebből magyarázható a kötet számos poétikai-teológiai tanulsága, s ebből fakad a ciklusok rendjében az az ív, amely az elkülönültségből az egység felé tartó lelki mozgást ábrázolja.

Ennek az azonosulásvágynak az első fontos kifejeződése a kötetben a természettel való kapcsolat. Mind a természeti, mind pedig az ember által alkotott környezet a szerzőre jellemző tárgyias pontossággal és plasztikussággal ábrázolódik, s a leírásokon a dolgok szeretete, a világban

való benne-lét élvezete és gyönyörűsége, egyszóval: életöröm sugárzik át. A versekben megszólaló ember nem csupán szemléli a teremtett világot, hanem alámerül benne, eggyé válik vele, s eközben a saját teste, a világ teste és az Isten-test átfedésbe kerül, többé szét nem választható módon azonossá válik egymással. Az „Isten lesz minden mindenben" eleven, egész személyiséget megmozgató tapasztalatának kifejezői lesznek a kötetnek azok a versei, amelyek a hagyományosan tájleíró költeménynek nevezett szövegtípust újítják meg: az *Egyszemélyes elégia,* az *Alakot vált untalan,* a *Lovára hajló katona,* az Éj-*hona* vagy az *Isten-keresgélő*.

Az embertest-világtest-Istentest azonosság kötetbeli vonulatának csúcspontja a *Világbaöltözés zsoltára* az utolsó ciklusban. Itt a világmindenségben megjelenő Istentest egészen konkrétan a szenvedő, meghaló és feltámadó Krisztus teste, akinek születése, élete, passiója és feltámadása szüntelenül ismétlődik a világmindenség mozgásaiban, folyamataiban, sebződéseiben és gyógyulásaiban, halálaiban és újjászületéseiben:

„Uram, minden harkálycsőr koppanása
szög a kézfejedbe, lábfejedbe,
minden fecskenyilallás dárda a szívedbe.
[…]
A szántóföld egybeszőtt köntösét
átveted izzadt testeden, ködpárát tekersz
combjaid közé ágyékkötőnek. Te vagy a
világbaöltözött királyfi"

A kötet címében megjelenő tüzet tehát sokféle szerelem táplálja: a természet szeretetétől a hitves, a gyermekek és a közösség szeretetén át az Isten szeretetéig. Ezek a szerelmek nem szétválaszthatók: az Isten-szerelem magába foglalja az összes többit. Ennek a szerelemnek a „tüzét" adja tovább ez a könyv – hogy az olvasó is „rágyújthasson".

Hernádi Mária

A recenziók szerzői

Patsch Ferenc jezsuita szerzetes, teológus és filozófus, a római Pápai Gergely Egyetem Fundamentális Teológia Tanszékének vezetője, a *Sapientiana* korábbi, alapító főszerkesztője; patschf@gmail.com

Deák Hedvig domonkos szerzetesnővér, teológus, a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola Dogmatika Tanszékének egyetemi tanára; deak.hedvig@sapientia.hu

Kék Emerencia teológus, a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola Morálteológia Tanszékének adjunktusa; kek.emerencia@sapientia.hu

Szatmári Györgyi teológus, a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola Bibliatudomány Tanszékének vezetője; szatmari.gyorgyi@sapientia.hu

Szabó Péter ferences szerzetes, a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola hittanár-nevelőtanár szakos hallgatója, peter@ofm.hu

Csingér Judit, a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola osztatlan hittanár-nevelőtanár szakos harmadéves hallgatója; csingerj@gmail.com

Falvay Dávid, az ELTE BTK Olasz Nyelv és Irodalom Tanszékének habil. docense és tanszékvezetője; falvay.david@btk.elte.hu

Hegedűs Anna tanár, a budapesti Szent László Gimnáziumban tanít olasz nyelvet, irodalmat és kultúrát 1998 óta, valamint etikát olasz nyelven 2014-től, doktorandusz az ELTE-n; annaritahegedus@gmail.com

Hernádi Mária magyar-teológia szakos tanár, az irodalomtudomány doktora, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Vitéz János Tanárképző Központjának adjunktusa, a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola Pedagógia Tanszékének óraadó tanára; hernadi.maria@sapientia.hu